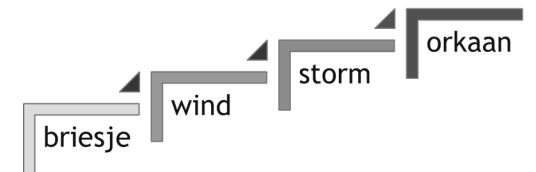
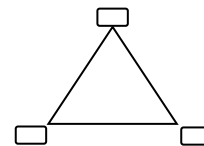

woordenschat

oefenen en verdiepen

Dolf Janson

1. Fasen uitbreiding woordenschat

A. Oriëntatiefase:

voorbewerken door het activeren van de voorkennis.

B. Semantiseren:

betekenis geven aan een woord of betekenis door gebruik in zinnen en/of combinatie met beeld en/of geluid en/of uitbeelden.

C. Consolideren:

herhalen en inoefenen door het woord en/of de betekenis diverse malen te (laten) gebruiken in gevarieerde vormen, zowel verbaal als visueel, of door uitbeelden.

D. Controleren:

Nagaan of de leerling het woord / de betekenis inderdaad actief of passief gebruikt of kan gebruiken.

Bij de selectie is de vraag: wat moet je beslist weten om met dit onderwerp bezig te kunnen zijn? Daarna(ast) is de vraag: welke woorden zijn ook handig of welke woorden wil jij ook kennen, omdat je op dat onderwerp dieper wilt ingaan?

Daarbij is het soms nuttig onderscheid te maken tussen woorden of betekenissen die je wel moet herkennen en begrijpen, maar die je niet zelf zult gebruiken, en woorden die je zelf zeker actief gaat gebruiken.

Je kunt gebruik maken van een combinatie van 'verplichte' woorden, die je als leraar of zelfs als team uitkiest, en woorden die de leerlingen zelf mogen kiezen. Dit laatste blijkt heel motiverend, zeker als dat is gekoppeld aan aansprekende thema's of te lezen boeken.

Websites

<http://www.onderwijsconsument.nl/presentatie-basiswoordenlijst/>

http://www.cyberkidz.nl/pdf/woordenschat_baklijst.pdf

<http://www.digiwak.nl/woordenlijst/woorden.php>

<http://www.woorden.org/>

<http://www.etymologiebank.nl/>

<https://woordenjacht.nl>

<http://www.myowndictionary.eu/>

<http://www.hettaallab.nl>

Voor deze samenvatting is gebruik gemaakt van *Op woordenjacht*—uitg. Garant.

5. De selectie van woorden

Van jongs af aan leren kinderen woorden via 'labelen': dingen en eigenschappen krijgen een naam. Naarmate ze meer van die namen kennen, vormen die groepen: dieren, kleuren, enzovoort.

Nog weer wat later ontdekken ze samenhang dwars door die groepen heen; zo ontstaan netwerken van woorden en betekenissen. Dan kan het ook gaan voorkomen dat hetzelfde woord in het ene netwerk een andere betekenis heeft dan in een ander netwerk.

In woordenschatonderwijs gaat het vooral om die laatste variant: het opbouwen en uitbreiden of juist onderscheiden van netwerken van betekenissen.

In de spreektaal speelt de basiswoordenschat de hoofdrol. Die woorden moet je niet alleen begrijpen, maar ook zelf kunnen gebruiken.

Zodra je kunt lezen maak je kennis met woorden die je in je spreektaal niet zo snel zult gebruiken, maar die je wel wil of moet begrijpen.

Dat noemen we de leeswoordenschat of passieve woordenschat. Men heeft uitgezocht dat als een lezer 5% van de woorden in een tekst niet begrijpt, het lezen van die tekst al moeite kost.

Daarnaast maken we onderscheid tussen schooltaal en vaktaal. Schooltaal bevat woorden die je gebruikt als je opdrachten geeft, iets uitlegt, de dagelijkse gang van zaken aanduidt: noteren, onder elkaar zetten, opletten, samenwerken, afmaken, en zo nog veel meer.

Vaktaal bevat woorden die specifiek verbonden zijn met bepaalde domeinen. Bij rekenen zijn dat woorden als optellen, gelijknamig maken, rest, breuk, enz. Ook bij wereldoriëntatie heeft elk thema zijn eigen specifieke vaktaal.

2. Grafische modellen

Grafische modellen ondersteunen het herkennen van de onderlinge relatie tussen woorden en/of betekenissen.

Door het visuele beeld zijn leerlingen beter in staat de verbanden tussen woorden of betekenissen te herkennen en zo een woord of betekenis te onthouden.

A. Starter

- a. Woordenwolk - verbinden met associaties
- b. Beeldwoordenveld - verbinden met beelden
- c. Woordenweb of mindmap - ordenen van verbanden
- d. Kenmerkenspin - verbinden met eigenschappen

B. Verzamelplaats

Hier maak je zichtbaar hoe het hoofdthema zich verhoudt tot subthema's en hoe de geselecteerde woorden zich daartoe verhouden. Dit zou ook in de vorm van een mindmap kunnen.

C. Woordenparaplu

Hiermee laat je het verschil zien tussen onderschikking en nevenschikking. Bijvoorbeeld: dieren - in het wild levende dieren en gevangen dieren - huisdieren, productiedieren en attractiedieren - honden, katten, goudvissen, enz.

D. Woordentrap

Hiermee breng je gradaties of volgorde in beeld.

E. Wordenkast

Hierin verzamel je woordparen, zoals tegenstellingen of de aanduidingen voor manlijke/vrouwelijke dieren.

G. Overlapper

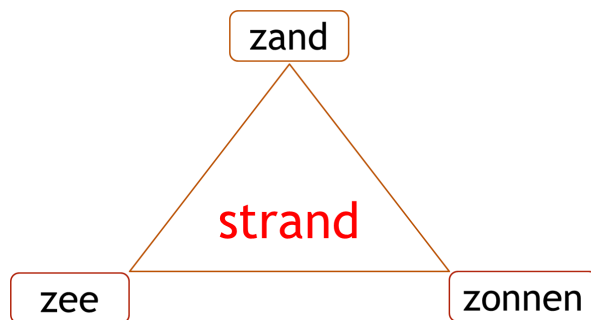
Dit is in de wiskunde bekend als Venndiagram.

Elkaar overlappende cirkels laten zien wat bij twee of drie woorden de overeenkomst en de verschillen in betekenis zijn.

H. Woorddriehoekje

Een eenvoudig maar doeltreffend middel voor zowel de semantisering als de consolidering en de controle.

Binnen de driehoek komt het woord en op de punten komen betekenisaspecten die samen voldoende moeten zijn om het woord te typeren of identificeren. Door het woord weg te laten of juist de kenmerken weg te laten oefent of bewijst de leerling de beheersing van die combinatie

4. Waar—niet waar

Leerlingen bedenken een uitspraak / bewering over een woord of betekenis en leggen die aan anderen voor. Dat kan klassikaal, in een kleine kring of in een tafelgroepje. De anderen moet beredeneren waarom het waar of niet waar is.

5. Twee—vergelijk

Samen met een maatje verzamelen ze zoveel mogelijk gegevens rond twee woorden of betekenissen. Wat zijn de overeenkomsten en wat de verschillen? Hierdoor ontstaat diepe woordkennis.

6. Tweetal—coach

Deze vorm is bruikbaar als een leerling een ander ondersteunt om betekenissen onder de knie te krijgen of om bv. een woordposter te vullen. Als coach zeg je niet voor, maar geef je feedback, stel je vragen en doet suggesties voor een aanpak.

7. Bingo

Kan klassikaal of met een wat kleinere groep. Er is een lijst met ten minste tien en ten hoogste twintig woorden. Hieruit kiest ieder vijf woorden en schrijft die duidelijk onder elkaar. De spelleider (de leraar bv.) leest een voor een de betekenissen voor, in willekeurige volgorde, maar wel met een nummer. Wie denkt dat een betekenis bij een van de eigen woorden hoort zet het nummer van die betekenis bij dat woord. Wie alle vijf de nummers heeft roept bingo! De spelleider controleert dan de nummers!

4. Werkvormen voor samen leren

Deze werkvormen kunnen de leerlingen grotendeels zelf inzetten om samen met anderen hun woorden te oefenen, zodat ze consolideren.

1. Draai maar raak

Een groepje van ca. vier leerlingen werkt samen. Een schijf met vier vakken en in het midden een wijzer die soepel kan draaien ligt in het midden. Ook een stapeltje kaartjes met woorden die geoefend moeten worden, ligt ondersteboven klaar.

De vier vakken hebben een symbool voor uitbeelden, tekenen, liplezen en het geheime woord, d.w.z. je moet erover vertellen zonder het te noemen.

Om beurten pakt een leerling een kaartje, leest stil het woord en geeft een tik tegen de wijzer op het speelbord. Wat de wijzer aangeeft voert hij/zij uit en de anderen mogen raden. Wie het raadt krijgt het kaartje. Dan mag de volgende op rij een kaartje pakken, en zo verder

2. Binnen—buitenkring

Veel korte contacten zijn handig om uit te wisselen, info te verzamelen of elkaar op de proef te stellen. Dat kan bv. door een woorddriehoekje te maken zonder het woord in het midden en de ander te laten bedenken welk woord wordt bedoeld.

3. Zoek iemand die

Uitgaande van een opdracht gaan de leerlingen op zoek naar een leerling die hen kan helpen met het uitvoeren daarvan. Wie vragende partij is, hoeft niet goed te zijn, maar leert wel kritisch te luisteren naar de hulp. Na afloop moet ieder in het tafelgroepje namelijk vertellen wat hij te weten is gekomen.

3. Routines

Routines zijn gewoonten, die de gang van zaken een beetje voorspelbaar maken. De manier waarop de themawoorden een plek in de klas krijgen, is een mooi voorbeeld van het gebruik van zulke routines

a. Het woord van de dag

Vanuit een centraal thema staat elke dag een woord centraal. Dit hangt zichtbaar (met beeld erbij) op een toegankelijke plek. Met dit woord (en het woord van gisteren en eergisteren...) speel je spelletjes *Ik zie ik zie wat jij niet ziet* (met een kleur) of *Het geheime woord* (waarbij iemand een door de groep afgesproken woord moet raden door vragen te stellen) of *Waar of niet waar* waarbij je iets vertelt over het woord dat dan waar of niet waar kan zijn; de leerlingen rennen naar de muur die hoort bij *waar* of bij *niet waar*.

b. De thematafel (ob) of tentoonstellingstafel (bb)

Op de tafel liggen voorwerpen die bij het thema horen met woordkaartjes erbij. Een van de oefeningen is de kaartjes bij de juiste voorwerpen leggen (semantiseren, consolideren of controleren). Ook het ordenen in hoepels op de grond kan een uitvloeisel van zo'n themaverzameling zijn. Vooral in de bovenbouw groeit de tentoonstelling gedurende het project mee.

c. De praatplaat

Een 'rijke' tekening of foto, waarop veel elementen of details zijn te zien en zo gesprek uitlokt. De elementen die belangrijk gevonden worden, of die ze herkennen krijgen een etiket.

d. De woordenschatdoosjes

Woordkaartjes met al eerder geoefende woorden zitten in het 'rode doosje'. Achterop (of op een apart vel) staan de betekenissen. Een leerling kan zo, samen met een maatje, nagaan of hij/zij de betekenis van die woorden nog (of al) herkent. Eventueel kan het ook andersom, vanuit de betekenis! Als de betekenis bekend is, mag het kaartje in het 'groene doosje'. Het is een vorm van formatieve toetsing: de leerling verzamelt informatie over zijn beheersing van deze woorden.

e. De woordposter

The image shows a template for a 'Woordposter' (word poster) with the following sections:

- van:** A small box for the word.
- het woord is:** A larger box for the definition.
- Omschrijving:** A large box for a description.
- Woordspin:** A central circle with eight smaller circles connected by lines, for word associations.
- Tekening:** A large square box with a 3D effect for a drawing.
- één:** A box for the singular form.
- meer:** A box for the plural form.
- klein:** A box for the diminutive form.
- samengestelde woorden:** A box for compound words.
- familiewoorden:** A box for related words.
- Een mooie zin waardoor je weet wat het woord betekent.** A box for a sentence using the word.
- www.woordenjacht.nl** at the bottom.

f. De woordenboeken

Dit zijn persoonlijke woordenboeken van de leerlingen. Hierin zetten zij woorden die zij zelf 'vangen': woorden die ze tegenkomen tijdens het lezen, in het nieuws of tijdens een eigen onderzoek. Je kunt hiervoor een format geven of zelf laten bedenken, zodat de opzet van elke pagina gelijk is.

Het is ook mogelijk een woordenboek per groep te maken. Dat kan van papier, maar digitaal is minstens zo handig, doordat er dan meer leerlingen tegelijk in kunnen zoeken of werken. In beide gevallen is een gevarieerde opzet à la de woordposter aan te bevelen, zodat het semantiseren en consolideren al aandacht krijgt tijdens het ontstaan.

g. Het woordenmonster

Om leerlingen te stimuleren nieuwe woorden of betekenissen te signaleren en het zoeken naar de betekenis achter onbekende woorden aan te moedigen is een woordenmonster een aantrekkelijke routine.

Leerlingen mogen zo'n woord, liefst in de zin waarin ze het vonden, op een strook schrijven en die in de bek van het woordenmonster stoppen als voer. Je kunt afspreken wanneer het beest niet kieskeurig is en alles lust en wanneer hij alleen maar woorden van een bepaald thema wil hebben.

Op speciale momenten worden die woorden dan voorgelezen en besproken. Soms kan zo'n woord een plek krijgen op een verzamelplaats. Soms komt een woord in aanmerking om woord van de dag te worden. Ook kan je leerlingen uitdagen een woordposter ermee te maken.

Routines worden pas routines als je ze vaak gebruikt en de leerlingen daarin zelf een grote rol geeft. Sommige routines lenen zich om uit te groeien tot een steeds weerkerend ritueel, zoals het leegmaken van het woordenmonster.